

NOVAC NA INTERNETU

1

SADRŽAJ PREDAVANJA

- Uvod
- Izlazak .COM firmi na Berzu
- Berzansko poslovanje na Internetu
- Uzroci kraha
- Novac kao moneta za plaćanje
- Problemi vezani za plaćanje
- Zaključak

2

PROŠLOST INTERNETA

- Sve počinje u kao bajka ?
 - “Nekada davnu bila su mirna vremena.....”
 - Pionirska vremena CYBER SPACE-a
 - Internet pre pojave novca na njemu.
 - Mirno akademsko okruženje.
- Prvi grijeh.
 - Novčana transakcija na Internetu

NOVAC NA INTERNETU

- Novac se može posmatrati dvojako:
 - Novac kao vrednost firme na Internetu.
 - Berzansko poslovanje na Internetu
 - Novac za plaćanje roba i usluga.
 - Moneta za plaćanje

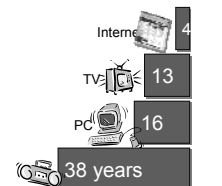
BERZANSKO POSLOVANJE NA INTERNETU

- Početni koraci u poslovanju
- Pojavljivanje na realnim berzama
- Berzansko poslovanje na Internetu
- Brokeri na Internetu

5

INTERNET POSLOVANJE BILJEŽI VRTOGLAVI RAZVOJ

- Cyber space je otkriven, počinje zlatna groznica
- I commercce
- I business
- I banking
- I.....
- Sve što može izlazi na Internet.
- Svašta dospijeva na Berze.

6

POČETAK BERZANSKOG POSLOVANJA NA INTERNETU

- U maju 1996 godine pojavio se veliko interesovanje i zahtjev da "U.S. Securities and Exchange Commission" (SEC) prečisti "Concept Interpretations and Proposed Rules" koncept i pravila i da pokuša da dozvoli korišćenje elektronskih medijuma. Formiran je EDGAR sistem (Electronic Data Gathering Analysis and Retrieval) (<http://www.sec.gov/edaux/wedgar>) sa zadatkom da radi automatsko prikupljanje, validaciju, indeksiranje, prihvatanje i slanje (registraciju) svih kompanija i drugih koji su zahtijevali pristup.

7

KOMISIJA ZA HARTIJE OD VRIJEDNOSTI IZVRSTAN IZVOR INFORMACIJA

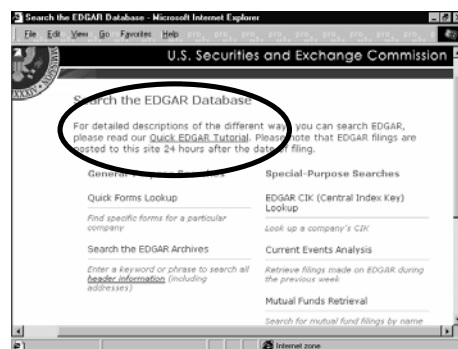
8

BAZA PODATAKA

- ◆ Electronic Data Gathering, Analysis, and Retrieval (EDGAR) System
 - ◆ Zadatak: prikuplja, radi validaciju indeksiranje prihvatanje i slanje podataka za firme koje to zatraže za SAD
- ◆ Securities Electronic Document Analysis and Retrieval (SEDAR) System
 - ◆ Isto to samo u Kanadi

9

EDGAR

10

EDGAR

No. Company	Format	Form Type	Filing Date	Size
1	Text	SC 13G	01/30/1996 13704	
2 ALLEN PAUL G	Text	SC 13G/A	06/13/1996 7093	
3 ASIA GLOBAL CROSSING LTD	Text	SC 13G	02/14/2001 25380	
4 ASURIE INC	Text	SC 13G	03/07/2001 14777	
5 ASURIE INC	Text	SC 13G	02/16/2001 10093	
6 AVID TECHNOLOGY INC	Text	SC 13G	11/06/1998 10794	
7 BANYAN SYSTEMS INC	Text	SC 13G/A	01/28/1999 9850	
8 BANYAN SYSTEMS INC	Text	SC 13G	01/15/1999 9744	
9 CHECKFREE CORP (QA)	Text	SC 13G	09/11/2000 9578	
10 CHECKFREE HOLDINGS CORP (QA)	Text	425	03/01/2000 38471	
11 CHECKFREE HOLDINGS CORP (QA)	Text	425	03/01/2000 25447	
12 CONCENTRIC NETWORK CORP	Text	SC 13G	07/09/1999 12119	
13 DIALOGIC CORP	Text	SC 13G	03/11/1999 9635	
14 GOREX INC	Text	SC 13G	01/21/2000 11615	
15 DIGITAL SOUND CORP	Text	SC 13G/A	01/06/1998 15099	
16 DIGITAL SOUND CORP	Text	SC 13G	12/29/1997 15072	
17 DIVINE INTERVENTURES INC	Text	SC 13G	07/28/2000 10651	
18 E STAMP CORP	Text	SC 13G	04/20/2000 8635	
19 GARMARKET INC	Text	SC 13G	03/21/2001 9659	
20 GATES WILLIAM H III	Text	SC 13G/A	02/14/2001 29500	
21 GATES WILLIAM H III	Text	SC 13G	11/19/1998 18045	

11

POČETAK BERZANSKOG TRGOVANJA NA INTERNETU

- Primer 1: Interactive Holdings Corporation
 - Deonice se pojavile 28.03.1996 godine
 - Objavljivanje i reklamiranje ponude
 - Slobodan pristup ako hoće da kupe urade download ugovora popune, potpišu i vrate sa definisanim načinom plaćanja.
 - Sve primljeno firma prosleđuje banci, a investitor dobija potvrdu da je registrovan
 - Minimalni ulog 1000 \$ Maksimalni ulog 50000\$
 - Definisana minimalna prodaja od 50 000\$
 - Pošto je sve uspjelo poslato je pismo da je plasman nesiguran
 - ČITAV POSAO JE ZAINTERESOVAO POSLOVNI SVIJET

POČETAK BERZANSKOG TRGOVANJA NA INTERNETU

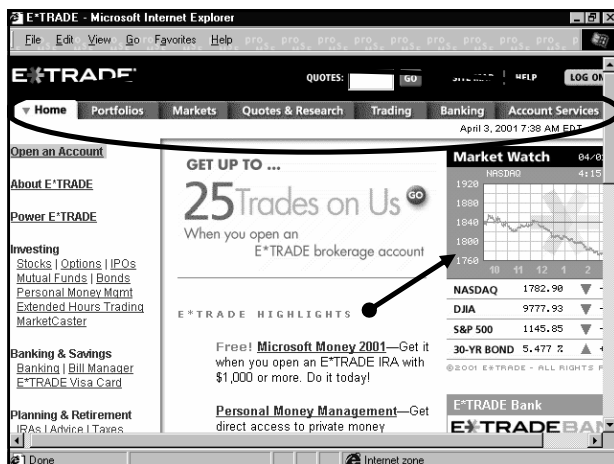
- Primer 2: Spring Street Brewing Company
 - Ova firma je otišla i korak dalje jer je pokušala da napravi i sekundarno tržište.
 - Sekundarno tržište Wit-Trade funkcionise kao oglasna tabla preko koje zainteresovani kupuju i prodaju akcije (jedna za kupovinu druga za prodaju).
 - Wit Trade samo potvrđuje njihov dogovor.

13

PRVA BROKERSKA KUĆA E*TRADE

- Počinje sa radom u februaru 1996 godine
- U maju 1997 godine ima 145 000 klijenata
- Dnevno se registruje 500 novih.
- Minimalni iznos na računu 1000 \$

14

VELIKE BROKERSKE KUĆE NA INTERNETU

- Charles Schwab (<http://www.schwab.com/>).
- Fidelity Investments (<http://www100.fidelity.com/>).
- Merrill Lynch (http://today.askmerrill.com/front/0,,0_ask0000,00.html).
- Prudential Securities (<http://prusec.com/>), Smit Barney
- Internet brokerske firme
 - Lombard Institutional Brokerage (<http://www.online.msdcw.com/>)
 - E*Trade (<http://www.etrade.com/cgi-bin/gx.cgi/AppLogic+Home>)

16

ŠVEDSKE BROKERSKE KUĆE NA INTERNETU

- Prva berza 1996 godine Swedbank - NetTrade
- Za godinu dana 4000 korisnika poslije 100 nedjeljno
- Kasnije se javljaju:
 - NordNet
 - H&Q on line
 - S-E-Banken
 - Sesam
- Stocholm Stock Exchange daje real time informacije na pretplatu

17

SERVISI KOJI SU NA RASPOLAGANJU

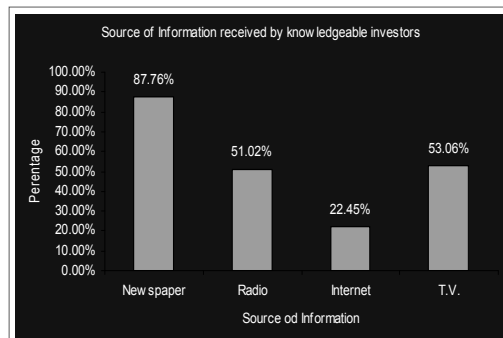
- Ako se Vaš tržišni nalog ne ispuni za 60 sekundi imate pravo na povratak provizije,
- Vaš portfolio se ažurira u realnom vremenu
- Pristup kotacijama je neograničen besplatan i u realnom vremenu
- Pristup vijestima, izveštajima i t.d.
- Stalan i konforan način pristupa vašim akcijama u bilo koje vrijeme, pregled istorije stop naloga za plaćanje i slično.
- Cijena svih vrsta naloga je 9,99 \$ za sve online naloge do 5000 akcija
- Mogućnost da se trguje od 8 ujutro do 8 uveče (kao i u profesionalci)

OSNOVNA PRAVILA KOJIH SE TREBA PRIDRŽAVATI

- 1. Mora se znati šta i od koga se kupuje
- 2. Moraju se poznavati osnovna pravila i uslovi pod kojima se obavlja kupovina ili prodaja.
- 3. Neizostavno se mora znati nivo rizika koji se mora podneti pri svakoj obavljenoj transakciji.
- 4. Da li je firma u koju se investira, čije se akcije kupuju registrovana. U USA ovo može relativno lako da se proveriti u SEC-ovoj bazi EDGAR. Ukoliko nije ovde registrovana onda je registrovana u North American Securities Administrators Association (NASAA) i to može da se proveriti na njihovom Web sajtu.
- 5. Neizostavno treba proveriti da li je osoba koja obavlja prodaju ili kupovinu registrovana za taj posao. Ovu proveru moguće je izvesti pregledom Web sajta NASD Regulations, Inc.
- 7. Jedan od prvih provjera za koju Vam nije potrebna nikakva provjera već samo zdrava logika je da postavite sebi pitanje "da li investicija zvuči suviše dobro da bi bila istinita".

19

IZVORI INFORMACIJA

20

PRIMER : NI REGULARNO NIJE BEZOPASNO

- The New York Times u nedelju objavljuje vest da je EntreMed firma pronašla lijek protiv raka.
- Do tada akcije EntreMed-a se prodaju po 30-tak dnevno i koštaju 12 \$ po akciji
- U ponedjeljak 46000 mtransakcija cijena raste na 83\$ po akciji
- Posle 30 minuta cijena pada na polovinu vrijednosti.

21

ŠTA SE DOGODILO

- U ponedjeljak ujutro market mejkeri su znali da je lavina tržišnih naloga.
- Svako ko je dao nalog "kupi po tržišnoj cijeni" dao je blanko odobrenje da bude ošišan.
- Market mejkeri pozajmljuju (prazna prodaja) akcije i prodaju ih po tržišnoj ceni (83\$) zatim sačekaju da cijena padne pa ih kupe

22

POSLEDICE

- Za 30 minuta su investitori ostali kratki za 500 000 000 \$
- Iznenađenje je činjenica da je ogroman broj naloga došao sa Interneta.
- Još veće iznenađenje je saznanje da su investitori takve novajlije u poslu

23

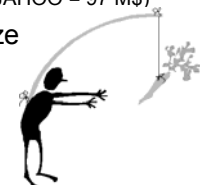
SISTEMI PLAĆANJA KOD TRGOVINE HARTIJAMA OD VREDNOSTI NA INTERNETU

- Registracija
- Obavezno otvaranje računa.
- Prebacivanje novca na račun (postoji minimum).
- Na osnovu depozita dobija se margina
- Trgovina može da počne

24

.COM KOMPANIJE NA BERZAMA

- Iako su im mali prihodi enormno im raste vrednost akcija.
- Iracionalno poverenje investitora.
- Akcije dostižu maksimum. (JAHOO = 97 M\$)
- Prvi znaci nepoverenja i krize
- Mehur od sapunice puca.

BERZANSKI SLOM

- Sredinom 1999 godine počinje otrežnjenje
- Berzanski krah .com kompanija
- GREŠKA NIJE U PITANJU KRAH: SAMO EKONOMIJA NE PRAŠTA ZABLUDE.
- Ekonomija privodi razumu neracionalne investitore.
- Razvoj je i dalje ravnomeran i stalan

SPISAK ZNAČAJNIJIH BERZI SVIJETA

Athens Stock Exchange
 Australian Stock Exchange
 Beirut Stock Exchange
 Bermuda Stock Exchange
 Bogota Stock Exchange
 Brussels Stock Exchanges
 Finnish Securities and Derivatives Exchange
 Helsinki Stock Exchange
 Hong Kong Futures Exchange
 National Stock Exchange of India
 Johannesburg Stock Exchange
 Jakarta Stock Exchange
 Korea Stock Exchange
 Kuala Lumpur Stock Exchange
 Lima Stock Exchange
 Bolsa de Valores de Lisboa, The Lisbon Stock Exchange
 Ljubljanska Stock Exchange
 London International Futures and Options Exchange
 London Metal Exchange
 London Stock Exchange
 Madrid Stock Exchange
 Bolsa Mexicana de Valores
 The Montreal Exchange
 Oslo Stock Exchange
 Paris Futures Exchange

Paris New Market
 Paris Stock Exchange
 Russian Commodity Exchange
 The Russian Exchange
 Stock Exchange of Singapore
 South African Futures Exchange
 Spanish Financial Futures & Options Exchange
 Stockholm Options Market
 Stockholm Stock Exchange
 St Petersburg Futures Exchange
 The Swiss Exchange
 Sydney Futures Exchange
 Taiwan Stock Exchange
 Tel Aviv Stock Exchange
 Thailand Stock Exchange
 Tokyo Grain Exchange
 Tokyo International Financial Futures Exchange
 Tokyo Stock Exchange
 Toronto Stock Exchange
 Vancouver Stock Exchange
 Warsaw Stock Exchange
 Winnipeg Commodity Exchange
 Zagreb Stock Exchange

BERZANSKO POSLOVANJE KOD NAS

- Postoje:
 - Beogradska berza,
 - Podgorička berza,
 - Novosadska berza,
 - Tržište novca.
- Od 73 postojećih brokerskih kuća na Internetu je samo 11.

28

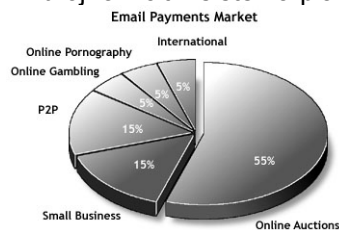
NOVAC KAO MONETA ZA OBAVLJANJE TRANSAKCIJA

- Novac i kako ga zaraditi na Internetu
- Kartice kao polazna osnova za plaćanja preko Interneta
- Budućnost novca.

29

NOVAC NA INTERNETU

- Osnovni motiv i pokretačka snaga poslovanja.
- Veliki broj različitih sistema plaćanja.

30

GDJE SE ZARAĐUJE NOVAC

- Virtuelna prodavnica
 - prodaja roba ili usluga
- Reklamiranje firme ili robe
- Prodaja informacija
 - elektronsko novinarstvo
- Klik-Trough Programs
 - za svaki dolazak preko banera određeni iznos
- Commission-based affiliate programs
 - za svakog ko je došao sa vašeg sajta dobijate proviziju od njegove kupovine
- Sistemi pretplate TV, Novine, naučni radovi,.....31

SISTEMA PLAĆANJA

- Platne kartice
- Platni nalozi, direktni transfer, čekovi
- On line bankarstvo
- Posrednici
- Kartice sa unetom vrednošću, smart kartice, digitalni novčanik
- Mikroplaćanja
- Sistemi agregacije
- Elektronski keš

KARTICE

SVE OVE KARTICE ODLAZE U MUZEJ

33

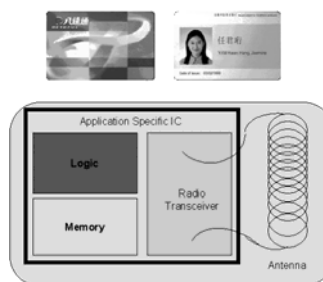
POSTOJEĆI SISTEMI PLAĆANJA

- Plaćanje običnim karticama
 - First Virtual
 - CyberCash
 - E- cash
- Plaćanje smart karticama
 - NetCash
 - Mondex
- Mikroplaćanja
 - Millicent
 - NetBill
 - CyberCoin
- Ruski platni sistemi
 - PayCash
 - Kiberplat
- Francuski platni sistem
 - Kline
- Bankarski sistemi
 - Billpoint
 - Ecount
 - EMoneyMail
 - Gmoney
 - MoneyZap
 - PayMe
 - PayPal
- Nebankarski sistemi
 - Bills
 - Checkfree
 - DirectPayment
 - MoneyCentral
 - YahooBillPay
 - Virtual Pay
 - StatusFactory

34

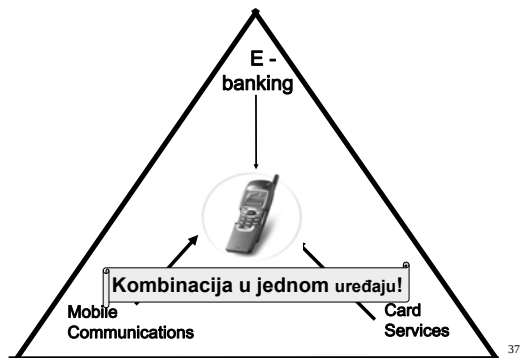

SADAŠNJOST NOVCA SISTEM OKTOPUSI

36

BUDUĆNOST NOVCA

37

TEHNOLOŠKA BUDUĆNOST NOVCA

Kombinacija mobilnog telefona i čip kartice

38

PITANJE SIGURNOSTI PLAĆANJA

- Svi razgovori o plaćanju na Internetu počinju pitanjem: Koliko je to sigurno?
- Odgovor bi bio: Kako za koga?
 - za korisnika
 - za trgovca
 - za osiguravajuće društvo
 - za banku
 - za kradljivca

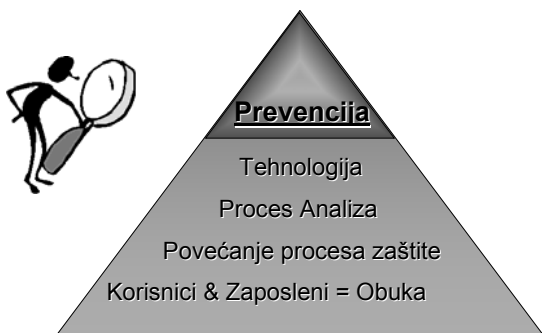
39

OSNOVNI PROBLEM INTERNETA

- Napravljen je da bude koristan i pouzdan, pravljen je za akademsko okruženje.
- Nije siguran sa stanovišta poslovne sigurnosti
 - problemi transfera novca i podataka

KAKO SPREČITI KRAĐE

41

NAJČEŠĆE PROVALE SU OD

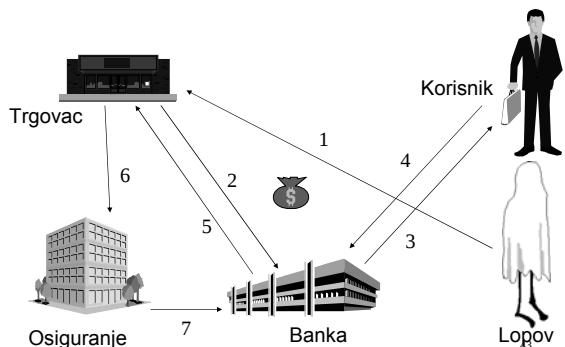
- 48% Autorizovani zaposleni
- 24% Neautorizovani zaposleni
- 13% Spoljni saradnici (zaposleni ukupno: 85%)
- 12% Hakeri, Teroristi
- 3% Ostali

SOURCE: INDUSTRY STANDARD, 1998

42

POSTUPAK REKLAMACIJE

REZULTAT KRAĐE

- Trgovac je zadovoljan jer je prodao robu i naplatio
- Banka je zadovoljna jer je obavila transferi uzela proviziju.
- Osiguranje je zadovoljno jer je uzelo premiju osiguranja.
- Korisnik je zadovoljan jer je očigledno da se o njemu neko brine
- Lopov je zadovoljan jer je ukrao

44

RIZICI KRAĐE

• Trgovac	Nema rizika
• Korisnik	Nema rizika
• Banka	Nema rizika
• Lopov	Da bude uhvaćen
• Osiguranje	Poslovni rizik
RIZIK POSLOVANJA

45

OTKRIVANJE PREVARE I HVATANJE POČINIOCA

- Sve se odvija po završenoj transakciji.
- Krađa se otkriva preko reklamacije.
- Neko je preuzeo robu
- Na scenu stupa policija
- Za ovakav postupak mora da postoji zakonska regulativa.
- MI JOŠ NEMAMO ZAKON O ELEKTRONSKOM POSLOVANJU

46

UKUPNI REZULTAT

- Visoka stabilnost sistema
- Sistem ima ugrađen mehanizam samoodbrane
 - Povećava se obim krađe, povećava se ulaganje u zaštitu
 - Ulaganje u zaštitu je investicija u nove tehnologije
 - Lopov da bi ponovio napad mora da uči nove tehnologije, za to vrijeme obim krađe pada.

47

SPREČAVANJE KRAĐE

- Veliki kartični sistemi nemaju razloga niti su ikada pokušali da potpuno spriječe krađe
- Psihološki učinak krađe
 - Trgovci su oprezni
 - Vlasnici kartica su oprezni
 - Svi u lancu misle na krađu
- Psihološka tenzija kao prevencija

48

GDJE SMO MI SADA

- Veoma daleko još uvek u mraku.
- Na našoj Berzi se ne pojavljuju ni firme iz realnog svijeta.
- Ono malo plaćanja koje smo uspjeli da napravimo se polako gasi.
- Za sada novih nema ni na vidiku.
- Osnovno je da nedostaju PLATNE KARTICE

49

PROBLEMI VEZANI ZA DOMAĆE KARTIČNO POSLOVANJE

- Problemi vezani za banke i njihovo poslovanje.
- Problemi vezani za trgovačka mjesta
- Problemi komunikacije između učesnika u poslovanju.
- Problemi korisnika i nepostojanje planova za budućnost

50

PROBLEMI VEZANI ZA BANKE I NJIHOVO POSLOVANJE

- Nepovjerenje korisnika u bankarski sistem.
- Mali broj kartica
- Zastarjela oprema u nekim bankama ne omogućuje formiranje trenutnog stanja (onda se radi sa limitima)
- Problem nelikvidnosti nekih banaka i usporena naplata trgovaca

51

PROBLEMI VEZANI ZA TRGOVAČKA MJESTA

- Malo interesovanje trgovaca i provajdera za razvoj poslovanja sa karticama.
- Poslovanje na našim sajtovima sa stranim karticama preko stranih banaka.
- Mali broj mjesta gde se kartice primaju

52

PROBLEMI KOMUNIKACIJE IZMEĐU UČESNIKA U POSLU

- Veoma slaba komunikacija između banaka Principala i Provajdera i vlasnika Internet trgovačkih mjesta, može se reći potpuno odsustvo bilo kakve komunikacije.
- Za pronalaženje rješenja i pokretanje posla prije svega je potrebno ostvariti komunikaciju banaka i Provajdera i Internet trgovačkih mjesta
- Nepostojanje koordinacije, svi rade za sebe kao da je to posao koji može tako da se radi.

53

PROBLEMI KORISNIKA I NE POSTOJANJE PLANOVA ZA BUDUĆNOST

- Korisnici nijesu upoznati sa postojanjem kartica kojima se plaća na Internetu
- Strah od mogućih zloupotreba
- Nepoznavanje sistema zaštite
- Stalne priče i medijska pompa o provalama na sajtovima
- Već sada se mora razmišljati da se za veći obim poslovanja i veći obim transakcij mora uvesti čip kartica.

54

ZAKLJUČAK

- Vrijeme neracionalnosti je prošlost.
- Poslovanje na Internetu bilježi stalan rast.
- Promet roba i usluga raste.
- Novčani promet raste.
- Veliko šarenilo sistema plaćanja
- Polako se na globalnom nivou izdvajaju sistemi plaćanja.

55